

UDK: 811.163.42'33:81'367

811.163.42'33:81'37

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 27. XII. 2022.

Prihvaćen za tisak 24. X.I 2022.

<https://doi.org/10.31724/rihjj.48.2.4>

Dario Marić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Sarajevu

Franje Račkog 1, BA-10000 Sarajevo

orcid.org/0000-0003-3133-054X

dario.marić@ff.unsa.ba

OBLICI SINTAKTIČKE I SEMANTIČKE PRILAGOĐENOSTI NOVONASTAJUĆIM OBAVIJEŠTENOSTIMA GOVORNIKA U RAZGOVORIMA NA HRVATSKOM JEZIKU

Razgovornu upotrebu jezika odlikuju češće verbalne intervencije nego što je to slučaj u monološkim upotrebama jezika bilo da se vlastiti izričaji revidiraju, upotpunjuju, popraćuju primjerenim izričajima, bilo da se verbalno reagira na inicijalni izričaj sugovornika. Takvi česti zahvati rezultiraju mjestimično kraćim izričajima u razgovorima. Razmjerno česta su u razgovorima i značenjska pražnjenja početnih odnosno završnih dijelova izričaja i jezična pojednostavljanja upotrebom manje specificiranih odnosnih elemenata. Jedan od razloga svih navedenih svojstvenosti razgovornog jezika je emergentnost postupka nastajanja obavijesti i posljedična potreba za povlačenjem novih verbalnih poteza u bilo kojem trenutku vlastitog govornog prinosa. Razlozi zasigurno leže i u jezičnom procesiranju koje nije trenutačno nego zahtijeva određeno vrijeme te u polaganju prava na preuzimanje uloge govornika svih sudionika u razgovoru koje doseže vrhunac neposredno nakon smisleno, jezično, djelatno i melodijski potpunih izričaja odnosno slijeda izričaja.

Korpus ovog istraživanja predstavljaju radijske kontakt-emisije Hrvatskog radija emitirane u posljednjem desetljeću u trajanju od otprilike deset sati. Cilj istraživanja je izdvojiti sintaktičke i semantičke strukture svojstvene isključivo razgovornoj upotrebi hrvatskog jezika.

Nakon preslušavanja razgovorā, njihova bilježenja te kvalitativne analize sekvencija u razgovorima izdvojene su: apokoinu konstrukcije, naknadni dodatci rečenici, samostojeće teme, drugi primjeri sintaktičke usitnjenosti razgovora, primjeri jezičnog pojednostavljanja, primjeri pitanja „u zadnji tren” te primjeri semantičkog pražnjenja početnog odnosno završnog dijela izričaja.

1. Uvod

Ljudi svakodnevno razgovaraju, slušaju razgovore uživo ili gledajući televizijske emisije, YouTube uratke ili slušajući radijske emisije. Pri tome nisu svjesni njihove sintaktičke specifičnosti u odnosu na pisanu upotrebu jezika u vezanom tekstu koju opisuju gramatike. Tek pri transkribiranju razgovora zbog njihove interesantnosti za određenu znanost, za dokazne postupke pred sudom ili za državnu sigurnost, njihove sintaktičke specifičnosti mogu postati vidljive.

Operativnom pristupu razlici između pisane i razgovorne upotrebe jezika koji se ne svodi na puko utvrđivanje razlika i njihovo prebrojavanje, temelje je postavila sociološka analiza razgovora (engl. *Conversation analysis*, CA). Kada u jezikoslovnom instrumentariju krojenom za opis pisane upotrebe jezika nisu pronalazili kategorije koje bi odgovarale pojavnostima u razgovorima (v. Sacks 1995: 95) ni objašnjenje okolnosti u kojima se pojavljuju (v. Sacks, Schegloff i Jefferson 1974: 719–720), sami su se prihvaćali definiranja jedinica sustava ili su poticali jezikoslovce da se pozabave jezičnim strukturama u razgovorima (Sacks, Schegloff i Jefferson 1974: 703). Odaziv jezikoslovaca uslijedio je dosta kasnije u sklopu istraživanja grane funkcionalnog jezikoslovlja usmjerene prema istraživanju gramatičkih struktura u interakciji u stvarnom vremenu (Ford, Fox i Thompson 1996; Ochs, Schegloff i Thompson 1996) i istraživanju usklađivanja toka misli i toka govora između ostalog i razdiobom govora na intonacijske jedinice (Chafe 1994). Dotadašnje jezikoslovne teorije zanemarivale su činjenicu da se sudionici u komunikaciji pri upotrebi jezika često smjenjuju sa svojim prinosima, da svoje izričaje često naknadno doraduju, da ih često osmišljavaju nakon što su već započeli, da izričaje po potrebi razdjeljuju u spoznajno „probavljive” dijelove. Zatvaranje očiju pred ovim činjenicama dovelo je do kronične nestašice svih jezičnih struktura koje proizlaze iz spomenutih okolnosti u inventarima jezičnih konstrukcija u kojima je ustupljeno mjesto isključivo konstrukcijama iz pisane upotrebe jezika. S druge strane interakcijski orijentirane znanstvene paradigme društvenih i humanističkih znanosti su na posredan način, slijedeći druge ciljeve, znatno doprinijele opisu razlika između pisane i razgovorne upotrebe jezika i opisu njihove funkcijske određenosti.

Sintaktički specifikumi jezika u razgovornoj upotrebi kao što su *left dislocation* i *right dislocation* u engleskom ili *Linksversetzung*, *Rechtsversetzung* i druga

pozicija finitnog glagola u zavisnim rečenicama u njemačkom koji su proizašli iz istraživanja koja su uslijedila, ukazali su na potrebu da se takvi specifikumi istraže i u razgovorima na drugim jezicima. Navedena engleska i njemačka terminologija pokazale su uostalom da su se istraživanja i dalje djelomično temeljila na kritičkom promatranju grafičkog zapisa specifičnih sintaktičkih struktura iz razgovora, pa se smatra da je određena sintagma premještena u lijevo odnosno u desno u odnosu na susjednu složeniju sintagmu, umjesto da se ističe da ta ista sintagma najavljuje temu naredne odnosno da nadopunjuje prethodnu sintagmu.

Zanimanje za specifičnosti hrvatskog govornog jezika u posljednje je vrijeme, sukladno navedenim trendovima, također u porastu (v. npr. Olujčić i Matić 2017, Košutar i Hržica 2019, Hržica, Košutar i Posavec 2021).

Iz dosadašnjih istraživanja jezičnih struktura u razgovorima, poglavito na engleskom odnosno na njemačkom jeziku, moguće je izuzeti više razloga za specifičnost dijela ovih konstrukcija: 1. Emergentnost (prema engl. emergent = koji se pojavljuje neočekivano) postupka nastajanja obavijesti koja podrazumijeva da se obaviještenost govornika u razgovoru može mijenjati u trenucima novih spoznaja čije se vrijeme doživljavanja ne može predvidjeti, pa je vrlo izvjesno da ih govornik doživi ‘usred rečenice’. Postupak nastajanja obavijesti u razgovorima može se dakle odvijati sukcesivno, tj. obavijest koju govornik kodira u poruku odnosno poruke može biti nadopunjena bilo govornikovim naknadnim prisjećanjem, bilo obavijesnim događajem u izvanjskom svijetu (usp. s *afterthought* kod Chafe 1994 i 2018 i Ford 1993). U takvoj situaciji govornik može, sukladno novopristigloj obavijesti, revidirati što je prethodno izrekao, može upotpuniti svoj izričaj ili mu nadodati odgovarajući.

U sljedećem transkriptu sadržan je primjer trenutne promjene obaviještenosti govornika iz koje ne proizlazi specifična razgovorna konstrukcija zbog čega i ne predstavlja korpusni primjer. Radi se o transkriptu dijela razgovora između pozivatelja, voditelja radijske kontakt-emisije i gosta kojem prethodi dio razgovora u kojem pozivatelj jednoj hrvatskoj političarki predbacuje proturječne postupke i zahtijeva da se netko od prisutnih u studiju izjasni o tome. Voditelj emisije najprije odbija da itko od prisutnih odgovara u ime spomenute političarke koja nije prisutna (redak 17), da bi odmah potom (redak 18) ponudio gostu u studiju da odgovori na predbacivanje. Voditelj je na verbalni potez iz retka 18 vjerojatno

bio potaknut neverbalnim signalom gosta u studiju kojim mu je dao do znanja da je voljan odgovoriti ili naknadnim razmatranjem mogućnosti da bi gost mogao odgovoriti. U pisanom obraćanju voditeljjev odgovor bi vjerojatno izgledao nešto drukčije: *Iako gospođa Pusić nije prisutna da bi odgovorila na pitanje, pokušat ćemo dobiti odgovor od gospodina Klisovića.*

Transkript 1: *Povratak u Hrvatsku*

- 16 pozivateljica: =`ZAŠto se ta žena `vrA<<creaky>tila>=
- 17 voditelj: =e2 ^NE možemo odgo~vOrit na to `pItanje gospođa
^pUsiic nije ^Ovdje;
- 18 da li ^vI možda gospodine ^KLIsovi[ć xxx;]
- 19 gost: [vjerojatno da]
^pOmogne ^hRvatskoj da joj bude ^BOLje;
- 20 voditelj: `Evo ga;
- 21 °h ee ee ´HVALa?

2. Jezično procesiranje zahtijeva određeno vrijeme, a vrijeme samog prisjećanja varira (Škarić 1991: 255–256). Nedostatak odgovarajuće jezične konstrukcije može kod govornika biti prepoznat u čujnom oklijevanju da nastavi govoriti, ponekad ga je moguće prepoznati u semantičkoj strukturi izričaja, redu riječi u rečenici ili naknadnim nastojanjima da se prethodni izričaj popravi. Najočitiiji pokazatelj jezičnog procesiranja koje je u tijeku je zasigurno stanka koja može biti ispunjena tišinom ili produženim ostvarenjem određenog otvornika (Jefferson 2018) za što u razgovorima na hrvatskom jeziku služi dugo ostvarenje središnjeg, srednje visokog otvornika [ə]. U nedostatku jezične konstrukcije govornik također često semantički prazni početni dio rečenice (npr. *Što sam htio reći, Što ja znam, Radi se o tome da* itd.), djelomično se služi prethodno izrečenim konstrukcijama (npr. *On ima na štednji milijun kuna. – On ima na štednji koliko?*) ili izgovara rečenične konstituente kojih se prisjetio prije ostalih (npr. *Žena koja je stajala ispred tebe u redu ... to je moja nastavnica kemije iz srednje*) što za posljedicu ima dva zasebna izričaja.

U sljedećem transkriptu sadržan je primjer jezičnog procesiranja u tijeku koje ostavlja čujni trag u govornom prinosu, ali iz kojeg ne proizlazi specifična razgovorna konstrukcija zbog čega se i nije našao u korpusu. Radi se o transkriptu dijela razgovora između pozivateljice, voditeljice radijske emisije i pisca u kojem pozivateljčin zahtjev da joj se daruje jedna piščeva knjiga dolazi prilično neočekivano, pa piscu tek u retku 11 polazi za rukom da formulira odgovor jer je najprije morao osmisliti kako će postupiti u vezi s ovim zahtjevom, a onda to i formulirati. On najprije ostvaruje razgovorne čestice *e* i *ovako* u retku 08, zamuckuje u retku 09 i daje za pravo voditeljici emisije u vezi s darivanjem svojih knjiga u emisiji u retku 10.

Transkript 2: *Poklon knjiga*

04 voditeljica: [a^{HA};=
 05 =vi biste ^{KNJI}Igu;
 06 (-) pa 'm[I_h] doduše nismo planirali ^{DIJE}liti;
 07 pozivateljica: [˘DA:;]
 08 gost: (.) e o^{VAKO};=
 09 =ovaj m2 m2 m2 ov2 e2 e2 m2 m2=
 10 =`DA;=
 11 =nismo ^{zA}ista pla^Nirali=
 12 =al^{MO}žemo se oko `tOga oko toga dogo`vOrit.

3. Sudionici u razgovoru polažu pravo na dobivanje riječi u trenucima koji neposredno slijede jezično, smisleno, djelatno i melodijski potpunim izričajima odnosno sljedovima izričaja ukoliko oni nisu dio nekog većeg govornog projekta kao što su pričanje vica, prepričavanje doživljaja, iznošenje više prethodno najavljenih zamjerki itd. (v. Sacks, Schegloff i Jefferson 1974, Ford, Fox i Thompson 1996 i Schegloff 2007). Stoga govornici ili na tim mjestima osiguravaju zadržavanje svoje uloge govornika, ukoliko je još žele zadržati, tako što npr. na prethodno izrečeno brzo nadovezuju diskursne oznake ili pokušavaju iznova stvoriti nova mjesta za smjenu govornika ukoliko žele drugome prepustiti ulogu govornika, a do željene smjene ne dolazi (v. *absence of take-up by other speakers* u Local, Kelly i Wells 1986: 432–433). Takvi odnosi u razgovorima dovode do

ostvarivanja kraćih izričaja u blizini mjesta za uzimanje riječi. Primjer takvog ponovljenog prepuštanja uloge govornika, iz kojeg ne proizlazi specifična razgovorna konstrukcija, sadrži sljedeći transkript dijela razgovora o referendumu o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji u kojem je pozivateljica prinuđena sugovornicima u više navrata nuditi riječ (na krajevima redaka 02, 03, 05 i 07) jer ni voditelj ni gost u studiju najprije nisu voljni odgovoriti na pozivateljčino pitanje iz retka 02. Pozivateljica najprije postavlja pitanje da bi u nastavku pitanju nadodao podatak o vremenu povratka (redak 03), jednu od implikacija pitanja (redak 06) i naposljetku samu presupoziciju pitanja (redak 07).

Transkript 3: *Ljubav prema Hrvatskoj*

01 pozivateljica: ^REcite;;
 02 zbog †^čEga je `vEsna pusić se `vrAtila u `hRvatskoj;
 03 za vreme ^TUDŽmana;
 04 °h i za `VREme ovaj-
 05 °h ^ONda;
 06 (-) da li je to bila ^LJUbav prema `hRvatskoj,=
 07 =ona_e ^ŽIvila `vAni,=
 08 voditelj: =eez <<f>[gos†`pOdine] pitanje refe`RENduma;> h°

2. Ciljevi i metode

Jedan od glavnih ciljeva ovog istraživanja jest utvrditi koje jezične konstrukcije u hrvatskom jeziku u potpunosti izostaju u pisanoj upotrebi, a u govornoj upotrebi su u tolikoj mjeri česte da ih se, u smislu *Syntax-for-Conversation* (Schegloff 1979), može smatrati ustaljenim sredstvom izricanja u uvjetima koji odlikuju razgovore, a to su mogućnost obavijesnog nadopunjavanja, povremeni zastoji u postupku jezičnog procesiranja te smjenjivanje govornika. Sukladno tome jedan od ciljeva je također započeti s promjenom javne percepcije jezičnih konstrukcija koje odstupaju od onih u pisanoj upotrebi hrvatskog jezika u duhu Škarićeve (2006: 7) želje „da Hrvati govore svoj hrvatski [...] koji od Hrvata uči kakav

treba biti, a ne onakav koji opominje Hrvate da ga ne znaju i da bi ga trebali s trudom usvajati.”

Razgovori su transkribirani prema notacijskoj konvenciji transkripcijskog sustava za analizu razgovora - GAT 2 (Selting i dr. 2009, za tumačenje znakovnog inventara v. dodatak na kraju članka), a sekvencije razgovora analizirane su s obzirom na konkretno djelovanje koje je posredstvom tih sekvencija u razgovoru bilo ostvareno (npr. savjetovanje, proturječenje itd.), s obzirom na značenje rečeničnog sadržaja sekvencije te s obzirom na njihovo sintaktičko i prozodijsko ostvarenje. Korpus ovog istraživanja predstavljaju radijske kontakt-emisije Hrvatskog radija u trajanju od otprilike deset sati.: „U mreži prvog”, „Čovječe, ne ljuti se”, „Da se mene pita” i „Grad i Vi, dragi Vi” emitirane u posljednjih desetak godina. Radi se o ukupno deset emisija „U mreži prvog”, šest emisija „Grad i Vi, dragi Vi”, četiri emisije „Da se mene pita” i tri emisije „Čovječe, ne ljuti se” koje će najprije biti transkribirane u cijelosti, da bi potom bile određene sintaktičke cjeline unutar svega izrečenog. U tome koraku će se izdvojiti svi rečenični oblici koji odstupaju od onih koji su prikazani u gramatikama hrvatskog jezika, da bi u narednim koracima, u cilju određivanja njihove funkcije u razgovoru, bilo protumačeno konkretno djelovanje govorom koje je ostvareno putem njih odnosno u govoru koji ih okružuje, da bi bilo određeno značenje njihovog rečeničnog sadržaja i da bi bile određene prozodijske cjeline u kojima su ostvareni.

U analizi će se posebna pozornost poklanjati svim oblicima sintaktičkog diskontinuiteta prije okončanja izričaja, posebice onima koje istovremeno odlikuje i prozodijska dezintegriranost.

3. Rezultati istraživanja

Sintaktički i semantički oblici svojstveni isključivo razgovornoj upotrebi hrvatskog jezika sadržani su u gotovo svakom od preslušanih i transkribiranih razgovora iz korpusa ovog istraživanja pri čemu je, kao što je i očekivano, njihova najveća koncentracija zabilježena u razgovorima između pozivatelja i voditelja radijske kontakt-emisije odnosno između pozivatelja i gostiju emisije kada su razgovori bili najspontaniji. U radijskim emisijama je pronađeno ukupno 110 upotreba jezičnih oblika koje su ograničene na razgovore i koje podrazumijevaju oblike koji su u korpusu bili upotrijebljeni više od jednog puta, što isključuje mo-

gućnost da nisu konvencionalizirani: izbrojano je ukupno 36 oblika proizašlih iz usitnjavanja govornih priloga, 24 naknadna dodatka rečenici, 22 jezična pojednostavljivanja, 18 semantičkih pražnjenja početnog odnosno završnog dijela izričaja, pet samostojećih tema, tri pitanja ‘u zadnji tren’ i dvije apokoinu konstrukcije. Ukupan broj razmatranih izričaja iznosi oko 12000.

Potpoglavlja koja slijede poredana su prema učestalosti određene pojavnosti, i to od najučestalijih prema najrjeđim.

3.1. Sintaktička usitnjenost razgovora

Razgovore iz korpusa korištenog u ovom istraživanju je često odlikovala sintaktička usitnjenost koja je proizlazila iz češćeg verbalnog interveniranja nego što je to slučaj u monološkim upotrebama jezika. Češće verbalno interveniranje proizlazilo je s druge strane iz potrebe da se vlastiti izričaji revidiraju, upotpune, poprate primjerenim izričajima te da se verbalno reagira na inicijalni izričaj sugovornika. Češći zahvati te vrste imali su za posljedicu kraće izričaje na mjestima tih zahvata. Diskursnim su se oznakama primjerice najavljivale govorne radnje, a tek potom su se u nastavku osmišljavale odgovarajuće jezične konstrukcije za govornu radnju. U sljedećem transkriptu razgovora o političkim prilikama u Republici Hrvatskoj veznik *jer* (redak 24) nadovezuje mogući razlog slabe izlaznosti na predstojećim lokalnim izborima. Razlog slabe izlaznosti je u retku 25 smješten u upitnu rečenicu u upravnom govoru koja predstavlja moguću rečenicu hrvatskih birača koja govori o raspoloženju jednog dijela hrvatskog biračkog tijela. Izričaj iz retka 22, čiji će rečenični sadržaj biti obrazložen, i veznik *jer* s jedne strane te obrazloženje iz retka 25 s druge strane ne čine ni sintaktičku ni prozodijsku cjelinu. U pisanoj upotrebi hrvatskog jezika rečenica bi vjerojatno glasila drukčije: *Izlaznost će na lokalnim izborima opet iznositi trideset posto, jer hrvatski birači misle da ne mogu ništa promijeniti.* ili sl.

Transkript 4: *Izlaznost od trideset posto*

- 22 pozivatelj: <<all>biće lokalni izbori opet će biti izlaznost
trideset PO[sto]-
- 23 voditelj: [hehe]
- 24 pozivatelj: *jer*>

25 <<h>`KO mi `štA mi možemo [promijenit];>

26 voditelj: [he he]

U transkriptu *Sastanci s predsjednikom* diskursna oznaka *znači* najavljuje zaključno nabranje premisa na temelju kojih pozivatelj naposljetku iznosi svoj zaključak (redak 14) koji implicira umiješanost tadašnjeg predsjednika u nezakonite radnje. Uostalom *znači* u ovom slučaju ne otvara mjesto subjektu unutar iste rečenice što je slučaj s glagolom *značiti*. On uostalom za razliku od istozvučne diskursne oznake ima značenje: posjedovanja značenja (npr. *Maliciozan znači zlonamjerman.*), najave ili prepoznavanja čega (npr. *Kašnjenje znači nedostatak poštovanja.*) ili posjedovanja važnosti (npr. *Puno nam znači podrška građana.*). I sve ostale diskursne oznake naime najavljuju govorne činove i s istozvučnim glagolom odnosno veznikom velikim dijelom ne dijele leksičko i/ili gramatičko značenje. U postupku pragmatikalizacije su znatnim dijelom izgubile referentno značenje, dok su s druge strane preuzele funkcije usmjeravanja razgovora.

Transkript 5: *Sastanci s predsjednikom*

05 pozivatelj: (0.23)hm_mogu li `jA `Kazati,

06 voditeljica: `REci<<creaky>te>.

07 pozivatelj: (0.76)o`Vako;

08 †`ZNAći hm;

09 (0.2) †`PREsednik `dRžave;

10 †`SASTaje se-

11 sa †`ŽUpanicom `sIska;

12 †`SASTaje se sa grado`nE `nAčelnikom `kOprivnice;

13 †`SASTaje sa grado`nAčelnikom <<all>`rIje<<creaky>ke>>;

14 °hh †sve `ljUdi koji su se bavili
15 lo`POVlu<<creaky>kom>.

3.2. Naknadni dodatci rečenici

Naknadni dodatci rečenici su u razgovorima koji su poslužili kao korpus ovog istraživanja nakon čujno okončanog izričaja ostvarivani kao informativniji sup-

stituti za jedan od konstituenata prethodne rečenice ili kao priložne oznake, predikatni proširci, atributi ili apozicije koje u prethodnoj rečenici nisu izrečene. Služe upotpunjavanju odnosno preciziranju prethodno izrečenog, često i zbog sugovornikove nemogućnosti povezivanja određenog znaka s ispravnim referentom koju neposredno prije izricanja dodatka na neki način signalizira. U sljedećem transkriptu dijela razgovora o Zakonu o ovrsi voditeljica u retku 12 najavljuje opsežniji razgovor o spomenutom zakonu u jednoj od narednih emisija nakon čega izričaj nadopunjuje informativnijim supstitutom za prijedložni objekt *o tome*, naime sintagmom *baš o tom zakonu o ovrhi*. U transkriptu *Udžbenik fizike* pozivateljica izričaju naknadno dodaje neobveznu adverbijalnu dopunu *na jednoj školi*.

Transkript 6: *Zakon o ovrsi*

08 voditeljica: vjero^jAtno se radi o zakonu o 'O:Vr:hi?=
 09 =o 'OVrsi?
 10 i ee ↑`tU sad vjero^jAtno je situacija takva==
 11 =treba ^prOvjeriti o ↑`ćEmu se tu 'RAdi?=
 12 =al_`Evo ee go^vOri\_ćemo o ↑tome u jednoj od e`MIsja;=
13 =`bAš o tom ^zAkonu o `OVrhi;
 14 °h da ^svI znamo kako se po^NAšati;
 15 °h i ee `štO nam se može dogoditi u sličnim
 situ`A<<creaky>Cijama;>

Transkript 7: *Udžbenik fizike*

05 pozivateljica: °h gdje ^može °h ^jEdan ili ^DVA (-) u? e?
 profesora ^fIzike rješavati (-) o udžbenicima.
06 na jednoj `ŠKoli.

3.3. Jezično pojednostavljivanje

Jezično pojednostavljivanje u razgovorima se često ostvarivalo upotrebom odnosnih zamjenica ili odnosnih priloga koji su u manjoj mjeri specificirani od

osobama s invaliditetom ponestaje ideja, pa završava s *itd itd* nakon čega slijedi razmjerno duga stanka.

Transkript 9: *Dobrobiti cijepjenja*

25 pozivatelj: ee me^dUtim taj ^rizik ee ee je zane↑MARiv u ↑'Odnosu
na ee bo'ljItak odnosno na ↑'dObrobit koje koje cjepivo
koje cjepivo ovaj ovaj <<creaky>vrši>

26 **osim toga gleajte mislim; (1.61)**

27 [na našoj je]

28 voditeljica: [životni vijek je]

29 pozivatelj: na ↑'SLOBodnoj je volji svakoga od nas da od^lUči da
li će se cijepit ili ne;

Transkript 10: *Prilagodbe za osobe s invaliditetom*

07 pozivateljica: °hh !^PO:!stoji li ^Ikakva mo'gUčnost °h da u ovom
pe_rIodu==

08 =^znAm da je situacija jako jako ^TEŠka?

09 °hh nam ee grad ^rIJEka i^zAde u ^SUSret?

10 °hh ^U smislu nekak^vE: °hhh financijske ^pOtpore:

(--)^lIfta: ne znam kakvog ^PRIlaza: itd itd;

11 (---) znamo ↑`SVI šta invalidima <<breathy>treba>;

12 voditeljica: mhm

3.5. Samostojeća tema

Samostojeća tema je sljedeća u nizu sintaktičkih posebnosti razgovora iz korpusa ovog istraživanja kojom govornici imenuju temu izričajja odnosno izričajja koji slijede. Oni na ovaj način imenuju temu ili jer prethodno nisu osmislili jezičnu konstrukciju u koju bi je smjestili ili jer sintaktičkom i prozodijskom izdvojenosti temu žele posebno istaknuti ili jer žele provjeriti povezuje li sugovornik znak kojim se imenuje tema s ispravnim referentom prije nego što temu ugrade u jezičnu konstrukciju. Pri tome oni u prvoj sljedećoj konstrukciji ostvaruju

zamjenicu ili prilog, koji referira na riječ ili skupinu riječi kojom je prethodno imenovana tema, i odgovarajuću konstrukciju. Samostojeće teme su zabilježene u brojnim jezicima (vidi *left-dislocation* u engleskom jeziku kod Keenan i Schieffelin 1976, *Linksversetzung* odnosno *Freies Thema* u njemačkom jeziku kod Selting 1993 i Scheutz 1997). U sljedećem transkriptu dijela razgovora o ovršnim nalogima nakon neplaćanja računa izriče se najprije sporni pružatelj usluga, umjesto kojeg se u narednoj intonacijskoj jedinici s cijelom jezičnom konstrukcijom izriče lična zamjenica *oni*.

Transkript 11: *Televizijska pristojba*

09 pozivatelj: gledajte o`VAko-
 10 `hRvatska tele`VIzija,
 11 oni imaju `prEtplatu od osam`DEset kuna;

3.6. Pitanja ‘u zadnji tren’

Pitanja ‘u zadnji tren’ postavljana su u preslušanim razgovorima pri čemu su formalno predstavljala izjavne rečenice do rečenične konstituente koja služi kao upitna riječ i kojom govornik propituje dio sadržaja rečenice koji mu je ostao nepoznat ili u koji je nesiguran. Izjavnim dijelom pitanja govornik svaki put potvrđuje prijam dijela sadržaja rečenice odnosno da dio sadržaja rečenice pripada njegovom općem znanju. U sljedećem transkriptu dijela razgovora s pozivateljem voditeljica u trenutku u kojem je ustanovila da nije primila cijelu obavijest upitnim prilogom *gdje* propituje dio sadržaja rečenice koji joj je očito promakao.

Transkript 12: *Zlatna narukvica*

11 voditeljica: <<f>na[šli ste] ^ZLATnu narukvicu `gdjE;>
 12 pozivatelj: [da:]
 13 (-- ee aah° `LUkovići kzala;
 14 voditeljica: <<f> ko`ZAla `lUkovići->

3.7. Apokoinu konstrukcija

Apokoinu konstrukcijom se u razgovorima koji su korišteni kao korpus ovog istraživanja smatralo izricanje dviju rečenica sa zajedničkom, jednom izrečenom rečeničnom konstituentom. U sljedećem transkriptu dijela razgovora o problemu zloupotrebe opijata među adolescentima u redcima 05 i 06 sadržana je sintagma *kak'ti nekakvo hrana* koja predstavlja imensku riječ imenskog predikata rečenice započete u retku 05, ali i priložnu oznaku načina rečenice koja se nastavlja u retku 07 zbog čega *hrana* ne uspijeva biti ostvarena i u akuzativu što zahtijeva glagol *tretirati*.

Transkript 13: *Pivo kao hrana*

02 pozivateljica: °h a na ↑`SVE strane rekla↑`mIramo <<creaky>`pIvo;>
 03 [°h] <<f>sa ↑`PIvom> mladi počinju `PI;<<creaky>ti>
 04 voditelj: [h°]
 05 pozivateljica: (.) ↑to je `kAk ti `NEkak-<<creaky>vo> m2 (.)
 06 `HRAna-
 07 (-) tre`tIramo i n2 ne znam ↑`ŠTO?

4. Rasprava

Naknadni dodatci rečenici, samostojeće teme i drugi primjeri sintaktičke usitnjenosti razgovora, primjeri jezičnog pojednostavljanja, primjeri pitanja ‘u zadnji tren’, primjeri semantičkog pražnjenja početnog odnosno završnog dijela izričaja te apokoinu konstrukcije u ovom su istraživanju izdvojeni kao jezični uzorci koji se pojavljuju poglavito u razgovornoj upotrebi hrvatskog jezika. Sve vrste navedenih oblika karakterizira sintaktička specifičnost, tj. sintaktički diskontinuitet odnosno promjena reda riječi u rečenici, osim u slučaju jezičkog pojednostavljanja gdje se radi o leksičkoj drukčijosti i u slučaju semantičkog pražnjenja gdje se radi o semantičkoj specifičnosti, tj. o obliku semantičkog diskontinuiteta.

Kvalitativna analiza sekvencija u govoru koji okružuje izdvojene oblike pokazuje da oni lokalno nude kratkoročna jezična rješenja za novonastale okolnosti, tj. da u govoru „usitnjavaju korak” na potrebnim mjestima. Bitno je istaknuti i da izdvojeni oblici razgovorne upotrebe hrvatskog jezika u ovom istraživanju nijednom nisu inicirali sekvencije koje bi sadržavale bilo tuđe bilo vlastite ispravke.

Dosadašnja istraživanja nisu na ovaj način pristupala jezičnoj specifičnosti hrvatskog govornog jezika, pa velikim dijelom i ne spominju oblike koji su izdvojeni u ovom istraživanju.

Izdvojeni jezični uzorci se jednim dijelom podudaraju s jezičnim uzorcima izdvojenim u istraživanjima njemačkog govornog jezika (npr. samostojeća tema s *Linksversetzung* odnosno *Freies Thema* u Selting 1993 i Scheutz 1997, naknadni dodatci rečenici s *Rechtsversetzung* odnosno *Nachtrag* u Auer 1991, semantičko pražnjenje početnog dijela izričaja postoji i u njemačkoj kombinaciji *Es ist (nämlich) so*-konstrukcije i rečenice koja joj slijedi, v. Auer 2006), međutim stječe se dojam i da su u njemačkom takve konstrukcije konvencionaliziranije i češće. Postoje i podudarnosti postupaka iz njemačkog govornog jezika, koji se doduše nigdje izričito ne spominju, sa postupcima iz hrvatskog govornog jezika, kao npr. kod jezičnog pojednostavljanja koje je očigledno i u njemačkoj WO-konstrukciji (Günthner 2005) kada se ona uspoređi sa svojim alternativama.

5. Zaključak

Oblici razgovorne upotrebe hrvatskog jezika su u korpusu ovog istraživanja bili učestali i u govoru i u popratnim čujnim pojavama govora koji ih okružuju nisu inicirane ispravke ni od strane govornika ni od strane sugovornika koje bi sugerirale da su spomenuti oblici neprirodni, pogrešni, neprikladni ili sl. Ovi oblici su povrh toga lokalno omogućavali kratkoročna jezična rješenja za različite stupnjeve lokalne obaviještenosti govornika odnosno sugovornika koja se iz trenutka u trenutak mijenjala. Iz toga proistječe da se radi o bitnim jezičnim sredstvima za postizanje veće dinamičnosti razgovora te da bi njihov progon iz inventara pravilnih jezičnih konstrukcija hrvatskog jezika, govornike hrvatskog i one koji to tek postaju značajno sputavao u usmenom izražavanju.

Prilozi

Prilog 1. Sažeti prikaz znakovnog inventara „Transkripcijskog sustava za analizu razgovora 2 (GAT 2)”

Svaki numerirani redak transkripta predstavlja po jednu intonacijsku jedinicu, a redci bez znamenke zajedno s prvim prethodnim numeriranim retkom također predstavljaju jednu intonacijsku jedinicu. Za bilježenje teksta se upotrebljava grafemski inventar jezika koji se na snimci koja se transkribira govori, a bilježi se točno onako kako je i izrečeno, npr. *mljeko*, *groad*, *točno*, *Božitij* itd.

Segmentna razina

dobro=e – stapanje više riječi u jednu izgovornu cjelinu

:, ::, ::: – primjetno, značajno i jako dugo duljenje glasnika

ee – signal odugovlačenja

hahaha hehe hihhi – smijeh s navodom broja čujnih impulsa smijeha

Stanke

(.) – primjetna stanka kraća od oko 0,2 sekundi

(-), (--), (---) – kratka, srednje duga i duga stanka s vremenskim prozorima 0,2 – 0,5, 0,5 – 0,8 i 0,8 – 1 sek.

(1.6) – izmjerena stanka (sa navodom jednog decimalnog mjesta)

Naglašavanje

NAglasak – glasom najistaknutiji slog u intonacijskoj jedinici

nAglasak – glasom istaknut slog

!NA!glasak – iznimno jako istaknut slog

˘noɡa – uzlazan smjer kretanja tona u naglašenom slogu

˘nOge – silazan smjer kretanja tona u naglašenom slogu

ˉnOge – ravan smjer kretanja tona u naglašenom slogu

ˆnOge – uzlazno-silazan smjer kretanja tona u naglašenom slogu

ˇnOga – silazno-uzlazan smjer kretanja tona u naglašenom slogu

↑↑ – veći tonski skok na višu tonsku vrijednost

↓↓ – veći tonski skok na nižu tonsku vrijednost

↑ – manji tonski skok na višu tonsku vrijednost

↓ – manji tonski skok na nižu tonsku vrijednost

Posljednji smjer kretanja govorne melodije u intonacijskoj jedinici

? visoko uzlazan

, uzlazan

- ravan

; silazan

. nisko silazan

Promjene glasnoće, govorne brzine, boje glasa i registra

<<f> > forte, glasno

<<ff> > fortissimo, vrlo glasno

<<p> > piano, tiho

<<pp> > pianissimo, vrlo tiho

<<all> > allegro, brzo

<<len> > lento, sporo

<<cresc> > sve glasnije

<<dim> > diminuendo, sve tiše

<<acc> > accelerando, sve brže

<<rall> > rallentando, sve sporije

<<creaky> > creaky voice, škripav glas

<< :-) >> dio govora izrečen sa smiješkom na licu što daje posebnu boju glasu, tzv. „smile voice”

<<t > > tiefes Tonhöhenregister, promjena u visoki registar

<<h> > hohes Tonhöhenregister, promjena u niski registar

Čujno udisanje i izdisanje

°h, °hh, °hhh – kratak, srednje dug i dug udah

h°, hh°, hhh° – kratak, srednje dug i dug izdah

Izvanjezični čujni popratni događaji

((mljacne)) – izvanjezični događaj

<<uz kašalj> > – izvanjezični događaj koji prati govor

() – nerazumljiv dio govora

(neak) – riječ za koju se pretpostavlja da je izrečena

(šuti/žuri) – više pretpostavljenih riječi

(xxx xx) – nerazumljiv dio govora s navodom broja nerazumljivih slogova

((...)) – izostavljanje dijela govora

→ – obilježavanje retka transkripta u kojem se izriče pojava koja se istražuje odnosno prikazuje umjesto kojeg će se u ovom priručniku iz tehničkih razloga koristiti zadebljana slova

[ ] – početak i kraj govora u glas

= – brzo nadovezivanje intonacijskih jedinica

Literatura

AUER, PETER. 1991. Vom Ende deutscher Sätze. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 19. 139–157.

AUER, PETER. 2006. Construction Grammar meets Conversation: Einige Überlegungen am Beispiel von “so”-Konstruktionen. *Konstruktionen in der Interaktion*. Ur. Günthner, Susanne; Imo, Wolfgang. De Gruyter. Berlin. 291–314.

CHAFE, WALLACE. 1994. *Discourse, Consciousness and Time*. University of Chicago Press. Chicago – London.

CHAFE, WALLACE. 2018. *Thought-Based Linguistics: How Languages Turn Thoughts into Sounds*. Cambridge University Press. Cambridge.

FORD, CECILIA. 1993. *Grammar in Interaction: Adverbial clauses in American English conversations*. Cambridge University Press. Cambridge.

FORD, CECILIA; FOX, BARBARA; THOMPSON, SANDRA. 1996. Practices in the Construction of Turns: the “TCU” revisited. *Pragmatics* 6/3. 427–454. doi.org/10.1075/prag.6.3.07for.

GÜNTNER, SUSANNE. 2005. Grammatical constructions in “real life practices”: *WO*-constructions in everyday German. *Syntax and Lexis in Conversation*. Ur. Hakulinen, Auli; Selting, Margret. John Benjamins. Amsterdam/Philadelphia. 159–184. doi.org/10.1075/sidag.17.09gun.

HRŽICA, GORDANA; KOŠUTAR, SARA; POSAVEC, KRISTINA. 2021. Konektori i druge diskursne oznake u pisanome i spontanome govorenom jeziku. *Fluminensia* 33/1. 25–52. <https://doi.org/10.31820/f.33.1.12>.

JEFFERSON, GAIL. 2018. *Repairing the Broken Surface of Talk*. Oxford University Press. New York.

KEENAN, ELINOR OCHS; SCHIEFFELIN, BAMBI. 1976. Foregrounding Referents: A Reconsideration of Left Dislocation in Discourse. *Proceedings of the 2nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. 240–257. doi.org/10.3765/bls.v2i0.2290.

KOŠUTAR, SARA; HRŽICA, GORDANA. 2019. Konektori u spontanome govorenom jeziku. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/1. 157–183. doi.org/10.31724/rihjj.45.1.6.

LOCAL, JOHN; KELLY, JOHN; WELLS, WILLIAM. 1986. Towards a phonology of conversation. Turn-taking in Tyneside English. *Journal of Linguistics* 22. 411–437.

OCHS, ELINOR; SCHEGLOFF, EMANUEL; THOMPSON, SANDRA. 1996. *Interaction and grammar*. Cambridge University Press. Cambridge.

OLUJIĆ, MARINA; MATIĆ, ANA. 2017. Govorni i pisani jezik odraslih: koliko se razlikuju? *Govor* 34/1. 33–52. doi.org/10.22210/govor.2017.34.02.

SACKS, HARVEY; SCHEGLOFF, EMANUEL; JEFFERSON, GAIL. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50. 696–735.

SACKS, HARVEY. 1995. *Lectures on Conversation, Volumes I & II*. Blackwell Publishing, Malden – Oxford – Carlton.

SCHEGLOFF, EMANUEL. 1979. The Relevance of Repair to Syntax-for-Conversation. *Syntax and Semantics, Volume 12: Discourse and Syntax*. Ur. Givon, Talmy. Academic Press. New York. 261–286.

SCHEGLOFF, EMANUEL. 2007. *Sequence Organization in Interaction*. Cambridge University Press. Cambridge.

SCHUTZ, HANNES. 1997. Satzinitiale Voranstellungen im gesprochenen Deutsch als Mittel der Themensteuerung und Referenzkonstituion. *Studien zur Syntax des gesprochenen Deutsch*. Ur. Schlobinski, Peter. Westdeutscher Verlag. Opladen. 27–54.

SELTING, MARGRET. 1993. Voranstellungen vor den Satz. Zur grammatischen Form und interaktiven Funktion von Linksversetzung und Freiem Thema im Deutschen. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* 21. 291–319.

SELTING, MARGRET i dr. 2009. Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem (GAT 2). *Gesprächsforschung* 10. Mannheim. 353–402. <http://gespraechsforschung-ozs.de/heft2009/px-gat2.pdf> (pristupljeno 27. prosinca 2021.).

ŠKARIĆ, IVO. 1991. Fonetika hrvatskog književnog jezika. Babić, Stjepan i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog jezika*. HAZU – Globus. Zagreb.

ŠKARIĆ, IVO. 2006. *Hrvatski govorili!* Školska knjiga. Zagreb.

Forms of Syntactic and Semantic Adaptation to the Newly Risen Informedness of Speakers in Conversations in the Croatian Language

Abstract

Conversational language use is characterised by more frequent verbal interventions than is the case in monologic language uses, the intent of the interventions being to revise one's own utterances, complement them or accompany them by appropriate utterances, or to react verbally to the initial utterance of the interlocutor. Such frequent interventions result in occasional shorter-length utterances in conversations. Other quite frequent features in conversations include emptying of the meaning of initial or ending parts of utterances and linguistic simplifications achieved by using less specific relational elements. One of the reasons for all the above-mentioned characteristics of conversational language is the emergence of the process of information creation and the resulting need to make new verbal moves at any moment of one's own turn. The reasons certainly also relate to language processing, which is not instantaneous but requires some time, and in claiming the right by all interlocutors to assume the role of a speaker in the conversation, which reaches its peak immediately after complete meaningful,

linguistic, functional, and melodic utterances, or a sequence of utterances.

The corpus of this research comprises Croatian Radio's phone-in radio shows broadcast during the last decade and lasting approximately ten hours in total. The goal of the research is to single out both syntactic and semantic structures that are inherent exclusively to the conversational use of the Croatian language.

After listening to the conversations, recording them, and performing the qualitative analysis of sequences in the conversations, the following features were singled out: apokoinou constructions, subsequent additions to sentences, free-standing topics, other examples of syntactic fragmentation of conversations, examples of linguistic simplification, examples of "last minute" questions, and examples of semantic emptying of initial or ending parts of utterances.

Formen syntaktischer und semantischer Angepasstheit an das neu entstandene Informiertsein der Sprecher in kroatischsprachigen Gesprächen

Zusammenfassung

Die Sprachverwendung in der konversationellen Interaktion kennzeichnen häufigere verbale Interventionen, als das bei monologischen Sprachverwendungen der Fall ist, seien dies Revidierungen bzw. Vervollständigungen eigener Äußerungen oder Hinzufügungen angemessener Äußerungen oder Reaktionen auf die initiale Äußerung des Gesprächspartners. Solche häufigen Eingriffe resultieren lokal mit kürzeren Äußerungen in Gesprächen. Relativ häufig sind ebenfalls bedeutungsmäßige Leerungen der initialen bzw. finalen Äußerungsteile sowie sprachliche Vereinfachungen durch die Verwendung der weniger spezifizierten relativen Elemente. Gründe für die angeführten Eigenheiten der Umgangssprache sind: die Emergenz des Verfahrens der Informationsentstehung und die daraus folgende Möglichkeit, die neuen verbalen Handlungen zu jeder Zeit des eigenen Gesprächsbeitrags auszuführen, die Prozessierung von Sprache, die nicht momentan geschieht sondern eine gewisse Zeit erfordert sowie Anspruch auf das Rederecht aller Gesprächsbeteiligten, der seinen Höhepunkt unmittelbar nach sinngemäß, handlungsbezogen und melodisch vollständigen Äußerungen bzw. Äußerungssequenzen erreicht.

Das Korpus dieser Forschung stellen Phone-In Sendungen des "Hrvatski radio" mit einer Gesamtdauer von circa 10 Stunden, die größtenteils im letzten Jahrzehnt gesendet worden sind. Das Forschungsziel ist, die syntaktischen und die semantischen Strukturen auszusondern, die ausschließlich die Sprachverwendung in der konversationellen Interaktion kennzeichnen.

Nachdem die Gespräche abgehört und transkribiert worden sind und nachdem die Gesprächssequenzen qualitativ analysiert worden sind, ist Folgendes ausgesondert worden: die Apokoinus, die Nachträge, die freistehenden Themen, andere Beispiele der syntaktischen Zerkleinerung in Gesprächen, Beispiele sprachlicher Vereinfachung, Beispiele von Fragen “im letzten Augenblick” sowie Beispiele semantischer Leerung des initialen bzw. des finalen Äußerungsteils.

Ključne riječi: hrvatski govorni jezik, sintaksa i semantika razgovora, emergentnost nastajanja obavijesti u spontanim razgovorima

Keywords: Croatian spoken language, syntax and semantics of conversation, emergence of information creation in spontaneous conversations

Schlüsselwörter: das gesprochene Kroatisch, die Syntax und die Semantik der Konversation, die Emergenz der Entstehung von Informationen in spontanen Gesprächen